

GHEORGHE VRĂNCEANU – PERSONALITATE DE SEAMĂ A ȘTIINȚEI ȘI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC

Romulus-Dan BUSNEA¹

rbusnea@yahoo.com

ABSTRACT: Along with Dan Barbilian, prof. Gheorghe Vrânceanu (1900–1979) is appreciated as the most important contemporary Romanian geometer. He created on 26-year-old the theory of neolonome spaces, also called „Vrânceanu spaces” (1926) and had numerous fundamental contributions in various chapters of contemporary differential geometry in spaces with different types of connection, in the field of Lie groups, differential manifolds, including numerous contributions concerning relativity. He has developed the Reimann theory of spaces, giving a simple method of immersion, which bears his name.

KEYWORDS: geometry, theory, space, geometer.

Pe 30 iunie 2015 s-au împlinit 100 de ani de la nașterea unuia dintre cei mai străluciți matematicieni ai țării noastre și ai lumii, Gheorghe Vrânceanu, numit și „demiurgul spațiilor neolonome”, acesta fiind de altfel și titlul volumului semnat de prof. Georgeta Simion-Potângă, cea care spre cinstirea numelui său, a fondat Muzeul „Gheorghe Vrânceanu”, deschis pe 20 septembrie 2007, în incinta școlii din Valea Hogeii, ce poartă la rândul-i numele renumitului matematician.

Din păcate, cum se întâmplă adesea pe la noi, marile valori ale neamului sunt ignorate sau uitate, uneori cu bună știință, lăsându-se astfel cale liberă agresivității vulgului și a kitsch-ului la toate nivelele. Între aceste nedorite coordonate se înscrie și personalitatea lui Gheorghe Vrânceanu, despre care nu s-a pomenit mai nimic anul trecut: nici o manifestare comemorativă, nici o dezvelire de bust, nici măcar niște rânduri care să ne amintească de cel considerat creatorul școlii moderne de geometrie diferențială globală și inventatorul spațiilor neolonome, o descoperire care a schimbat din temelii matematica aplicată.

---

¹ Publicist; inspector turism la Serviciul Public Județean pentru Promovarea Turismului și Coordonarea Activității de Salvamont Bacău.

Tocmai de aceea, am considerat mai mult decât necesar un remember post-eveniment, ca un gest de reparație morală și de recunoaștere a valorilor ce stau la baza identității, stabilității și continuității acestui popor, iar pentru concretizarea acestui demers, să mulțumesc colectivului de redacție al acestei prestigioase reviste academice, care a înțeles foarte bine ceea ce afirma cândva, distinsa poetă, prozatoare și eseistă, Cezarina Adamescu: „Ceea ce contează e să fim conectați la marile valori ale civilizației omenirii, ca să nu ne trezim pe dinafară. Și, mai ales, globalizarea culturii, să nu însemne pierderea identității culturale, a tradițiilor și datinilor, a valorilor limbii străvechi, ci, dimpotrivă, sporirea lor și investirea cu noi mijloace specifice. Iar a desființa niște valori autentice ale trecutului pe criterii îndoielnice și conjuncturale numai pentru că nu sunt în „trend”, mi se pare cu adevărat o nenorocire, dacă nu cumva o blasfemie și o profanare grosolană. E ca și când ne-am renege părinții și strămoșii, istoria, eroii, religia, neamul, limba, țara, fapte foarte grave și impardonabile. Cred că obligația noastră morală este să le cultivăm, și, dacă nu le iubim, măcar să nu le desființăm. Și mai ales, să-i lăsăm pe ceilalți să le aprecieze și să le cinstească, dacă noi nu suntem în stare și suntem ispitiți să le călcăm în picioare”².

Foto: Gheorghe Vrănceanu

Despre Gheorghe Vrănceanu am aflat lucruri inedite de la regretatul academician Solomon Marcus, invitat la sesiunile Conferinței

² Cezarina Adamescu, „Câteva considerații despre starea actual a culturii. Scriitorul roman și ancheta lui Viorel Dinescu”, în revista *Agero*, octombrie, 2008.

Internaționale de Semiotică ce s-a desfășurat în anul 2008, în stațiunea Slănic-Moldova. Domnia sa a fost unul dintre oamenii de știință care au avut o admirație deosebită față de Gheorghe Vrănceanu, pe care l-a cunoscut și pe care l-a catalogat drept cel mai de seamă geometru român, după Gheorghe Țițeica.

Atunci am aflat și despre o altă latură a personalității eminentului matematician și pedagog, respectiv aceea de om cu un simț ascuțit al dreptății, cu o atitudine fermă împotriva oricăror fapte reprobabile, injuste, nedrepte. De aici și curajul de a lupta prin orice mijloace pentru ieșirea României din războiul purtat alături de Hitler și trecerea de partea marilor puteri. Astfel, în 1944, împreună cu profesorul Mihai Neculcea, va fi inițiatorul unui document de mare însemnătate istorică, intitulat „Memoriul Profesorilor Universitari”, adresat lui Ion Antonescu și semnat de 66 de universitari, în care se cerea acceptarea armistițiului și ieșirea României din războiul din Răsărit.

„Se pare că inițiativa unui astfel de memoriu a venit concomitent din mai multe direcții. Întâmplarea face ca eu (Solomon Marcus, n. a.), fiind student la matematică, să cunosc personal pe actorul principal, inițiatorul Memoriului, marele geometru Gheorghe Vrănceanu. El este cel care, într-o zi, în Cabinetul de Geometrie de la Facultatea de Științe a Universității din București, a chemat câțiva colegi și le-a spus: `Ce ne facem, că se prăpădește țara? Trebuie să facem ceva, să adresăm un Memoriu Conducătorului`. De aici a pornit totul. Partidul Comunist a preluat imediat ideea lansată de Vrănceanu. Am putut urmări dosarul care se afla la profesorul Mihai Neculcea și a ajuns la mine, după ce el a murit. Ulterior am aflat, din Jurnalul lui Ion Hudiță, secretar general al Partidului Național Țărănesc, de o altă versiune, care dă impresia că se referă la o altă inițiativă de acest gen, foarte diferită de cea inițiată de Gheorghe Vrănceanu.

Se pare că există și o a treia versiune, care pretinde că la Universitatea din Iasi, refugiată atunci la Alba Iulia, s-a născut ideea unui astfel de memoriu. Numele principal evocat este cel al lui Grigore T. Popa. Vă voi citi numele unora dintre semnatarii memoriului, pentru a vă da seama de anvergura unora dintre aceste personalități. Dintre cei 66 de semnatari, 15 erau matematicieni: Gheorghe Demetrescu – profesor de astronomie, C. Pîrvulescu, Constantin Popovici, astronomi, Alexandru Ghika – profesor de analiză funcțională, Alexandru Myller, Ilie Popa, Emil Stihi, Nicolae Ciorănescu, Alexandru Pantazi, Radu Roșca, G. D. Constantinescu, Vasile Gorciu și,

bineînțeles, Gheorghe Vrănceanu, Simion Stoilow și Mihai Neculcea, care s-au ocupat de redactarea Memoriului și colectarea semnăturilor. Au mai semnat memoriul: Dimitrie Bagdasar, creatorul neurochirurgiei în România, Grigore T. Popa, medic la Iași, Marin Enăchescu, fizicianul Șerban Țițeica, Danielopol, medicul, Alexandru Rosetti, lingvistul, Titel Petrescu, Constantin Motaș, Dan Teodorescu, inițiatorul chirurgiei maxilo-faciale în România, Mihai Ralea, etc.. Iată deci cine a semnat memoriul, crema intelectualității universitare românești. De mentalitatea generală din acea perioadă nici nu se mai pomenește, cu atât mai puțin să se învețe despre ea la școală.

Maniu credea că, prin încetarea ostilităților, așa cum cerea Memoriul, se putea evita ocupația rusă. Noi putem considera naive multe atitudini, care atunci nu erau deloc considerate așa. Trebuie să învățăm să nu confundăm modul în care evenimentele sunt văzute de cei ce le-au trăit, cu modul în care sunt văzute ulterior³, spunea academicianul Solomon Marcus în alocuțiunea rostită în cadrul conferinței prezentate la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, la 25 octombrie 2011, ca urmare a invitației primite din partea rectoratului universității ieșene.

Între 1936 și 1947, Gheorghe Vrănceanu va avea o activitate politică de dreapta, susținută printr-o serie de articole publicate în diverse ziare și reviste din țară. Printre subiectele abordate s-au numărat și unele despre libertatea presei și democrație, despre problemele universităților românești, problema drumurilor din țară, sau pe marginea unor sentințe judecătorești, printre care și cea primită de prof. Nicolae Ciorănescu (doctor în matematică la Sorbona, rector al Politehnicii din București – n. a.).

Autentic povestitor, Gheorghe Vrănceanu nu-și va irosi talentul de publicist și își va scrie memoriile, pe care le-a dat spre publicare Editurii „Scrisul Românesc” din Craiova.

Spre sfârșitul anilor '70 se anunțase apariția acestora, însă cineva care se autointitulase membru al familiei a retras manuscrisul și, timp de vreo douăzeci de ani nu s-a mai auzit nimic despre ele, până când o descendentă a familiei Vrănceanu, din ultima sa căsătorie, furnizează un text care cuprindea fragmente ale dispărutelor memorii.

Din cauza unor inadvertențe, textul memoriilor nu a mai văzut lumina tiparului, iar cum nu prea se întrevedea nimic la orizont și exista riscul

3 Solomon Marcus, „Junimea, azi”, versiunea revăzută a conferinței prezentate la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, la 25 octombrie 2011, revista *Convorbiri Literare*, noiembrie, 2011.

pierderii acestora, academicianul Solomon Marcus s-a îngrijit de publicarea câtorva fragmente pe care a reușit să le corecteze și să le ordoneze, deoarece în ele apăreau unele discontinuități, perioade importante din viața lui Gheorghe Vrănceanu fiind absente.

Lui Solomon Marcus i s-a părut oarecum nedrept să-i lipsească pe cei interesați de cunoașterea relației Barbilian (Ion Barbu – n. a.) – Vrănceanu, așa că a făcut publice amintirile lui Vrănceanu despre Barbilian, cu scuzele de rigoare adresate celor în grija cărora se află memoriile marelui nostru geometru, dar cu credința că vor fi de acord că „interesele culturii române trebuie să fie mai presus de diferite considerente personale sau de familie”.

Ineditele amintiri au fost publicate în revista „România literară”, cu un preambul în care academicianul Solomon Marcus preciza următoarele: „Fragmentele se referă la perioada 1939–1954 și au în centrul atenției încercările repetate ale lui Barbilian de a ocupa o poziție de profesor universitar, pe care de altfel o merita pe deplin, opera sa matematică fiind, la sfârșitul anilor treizeci, cu adevărat impunătoare. Eșecurile sale în această privință explică, cel puțin în parte, apropierea sa de mișcarea legionară, de la care aștepta, la sfârșitul anului 1940, repunerea sa în drepturi, după ce, în 1939, fusese victimă a unei legi de organizare a învățământului din perioada guvernării Armand Călinescu.

Primul fragment relatează încercarea lui Barbilian de a concura pentru postul rămas vacant prin moartea lui Țițeica, împotriva unor candidați și ei foarte valoroși sub aspect științific, dar, toți, mai tineri decât Barbilian. Reușește Vrănceanu, iar ceilalți trei, Barbilian, Moisil și Nicolescu, își îndreaptă atenția spre postul rămas vacant prin pensionarea lui Anton Davidoglu, titular al Catedrei de analiză. Preferat de Stoilow și Vrănceanu, Barbilian se lovește (ca și la concursul precedent) de opoziția lui Vâlcovici, care, recunoscând valoarea științifică a lui Barbilian, îi contestă calitățile pedagogice. Ideea salvatoare vine de la Stoilow și Vrănceanu, care propun înființarea a două catedre noi, astfel încât toți cei trei menționați să poată ocupa câte o catedră. O ultimă parte a fragmentelor se referă la perioada comunistă și completează portretul uman al lui Barbilian. Amenințat cu epurarea în octombrie 1944, este salvat de intervenția lui Vrănceanu și Neculcea, dar frica nu l-a părăsit până la sfârșitul vieții, în 1961. Alte întâmplări scot în evidență firea distrată, ruptă de realitate și care l-a plasat mereu în neconcordanță cu mediul social.

Apar, în aceste fragmente, primele semne ale derutei care, în anii '40, avea să-l împingă pe Barbilian pe o traiectorie plină de cotituri, în care schimbările politice imprevizibile îl găseau mereu descoperit, dezorientat, gata să recurgă la gesturi necugetate, pe care ulterior nu știa cum să le retraceteze. Sub presiunea succesiunii de dictaturi, Barbilian încerca să-și apere demnitatea de universitar, de savant și de poet, dar nimerea dintr-o gafă în alta, deoarece, având atenția exclusiv îndreptată asupra lucrului său matematic, nu înțelegea mai nimic din schimbările năucitoare ale scenei politice⁴.

Din scrierile lui Gheorghe Vrănceanu: Profesor și discipol (1972)

M-am gândit adeseori la relațiile care trebuie să existe între un profesor, care a reușit să creeze în viață o direcție de cercetare științifică și acei care-l urmează în această direcție.

Este desigur nevoie ca să existe o deplină încredere la discipol în capacitatea maestrului de a conduce și de încrederea profesorului în posibilitățile elevului de a-l urma pe căile întortocheate, dar totuși minunate ale cercetării științifice.

Și unul și altul trebuie să aibă acea voință neînfrântă de a reuși, stând ore întregi la masa de lucru sau gândind și revenind mereu la o problemă neterminată încă.

Îmi aduc aminte că acum 50 de ani studiam la Roma, cu profesorul Levi-Civita, mare matematician al secolului nostru. Eram preocupat de o problemă de stabilitate a unor sisteme mecanice neolonome. După o oră de curs, când ne găseam în vestita bibliotecă matematică de la San Pietro in Vincoli, l-am întrebat pe profesor dacă există o interpretare geometrică a sistemelor mecanice neolonome, așa cum există o interpretare geometrică a sistemelor mecanice olonome, cu ajutorul spațiilor riemanniene. El mi-a spus: „Nu există o interpretare geometrică a sistemelor mecanice neolonome. Ai putea să consideri d-ta o asemenea interpretare”.

Eu nu m-am așteptat la acest răspuns. Mi s-a părut că Profesorul poate glumește, dar în realitate el nu făcea altceva decât să arate încrederea ce o avea în mine.

Peste câteva luni, întors în țară în vacanță din 1926, înarmat cu cărți, după multe ore de lucru, când mi-am însușit domeniul pe atunci nou al

4 Solomon Marcus, „Aniversare: Din amintirile lui Gheorghe Vrănceanu”, revista *România literară*, nr. 11, 2005

geometriei diferențiale, am dat o interpretare geometrică a sistemelor mecanice neolonome. Am introdus astfel în știință spațiile neolonome, la care au contribuit cu timpul mulți din elevii mei români și străini.

În mai, anul trecut, a fost organizat la Universitatea din Iași, un colocviu care s-a ocupat de problema spațiilor neolonome, considerată de mine acum 50 de ani. Desigur, exemple de încredere între profesor și discipol sunt numeroase și ele constituie substratul succesului unei discipline științifice, pentru ca această disciplină să se prelungească în timp, să fie mereu vie, și să se extindă, ceea ce se poate face numai prin trecerea făcliei de la unul la altul. De aceea, eu am fost întotdeauna bucuros, când elevii mei, care din fericire sunt numeroși, au obținut noi rezultate și duc mai departe cercetarea matematică în țara noastră și peste hotare⁵.

Gheorghe Vrănceanu (născut pe 30 iunie 1900, Valea Hogei, com. Lipova, jud. Bacău – decedat la 27 aprilie 1979, București)

Matematician, profesor universitar, membru al Academiei Române, creatorul spațiilor neolonome.

A urmat cursurile primare în satul natal, iar cele gimnaziale și liceale la liceul „M. Kogălniceanu” din Vaslui. În 1919 obține o bursă „Adamachi” pentru a studia matematica la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. Continuă să studieze la Göttingen și Berlin și în 1924 obține doctoratul în Italia sub conducerea lui T. Levi-Civita.

În 1926 crează spațiile neolonome. În același an este numit conferențiar de algebră superioară la Universitatea din Iași. Între 1929 și 1939 funcționează ca profesor titular la Universitatea din Cernăuți. Se mută la București în 1939 ca succesor a lui Gh. Țițeica la Catedra de Geometrie Analitică și Superioară. Aici desfășoară o activitate didactică, științifică și publicistică prodigioasă până la stingerea sa din viață, la 27 aprilie 1979.

A publicat peste 200 de studii științifice cuprinse în cele 4 volume de „Opera matematică”, publicate de Editura Academiei Române, numeroase monografii și cursuri universitare fundamentale de geometrie diferențială, unele traduse în franceză, germană, rusă.

A fost ales membru corespondent al Academiei Române în 1948 și titular în 1955. În 1964 este ales președinte al Secției de Științe Matematice a Academiei Române, funcție deținută până la sfârșitul vieții. Meritele sale didactice și științifice au fost recunoscute în multe feluri. A fost membru al Academiei Peloritane

5 Ilinca – Adina Vrănceanu, „Gheorghe Vrănceanu și mass-media”, *Analele Universității București. Matematică*, Anul LIV (2005), pp. 41–42

dei Pericolanti din Messina, membru al Academiei de Științe din Belgia, membru al Academiei Regale din Liege. Universitățile din Bologna și Iași i-au acordat titlul de Doctor Honoris Causa. A conferențiat în mari centre matematice din lume și a colaborat cu mari geometrii ai timpului său (E. Cartan, S. S. Chern, M. Morse ș.a.).

Bibliografie:

- [1] Simion-Potângă, Georgeta, *Gheorghe Vrănceanu – demiurgul spațiilor neolome*, Editura Orion, București, 1998
- [2] Adamescu, Cezarina, *Câteva considerații despre starea actuală a culturii. Scriitorul roman și ancheta lui Viorel Dinescu*, în revista *Agero*, octombrie, 2008
- [3] Marcus, Solomon, *Junimea*, azi versiunea revăzută a conferinței prezentate la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, la 25 octombrie 2011, revista *Convorbiri Literare*, noiembrie, 2011
- [4] Marcus, Solomon, *Aniversare: Din amintirile lui Gheorghe Vrănceanu*, în revista *România literară*, nr. 11, 2005
- [5] Vrănceanu, Ilinca Adina, *Gheorghe Vrănceanu și mass-media*, în *Analele Universității București. Matematică*, Anul LIV (2005), pp. 41–42
- [6] ***, *Fișă biografică Gheorghe Vrănceanu* – Site Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, www.uiac.ro